

UDK 811.163.4'373.423(497.6)

Izvorni naučni rad

Jasmin HODŽIĆ (Sarajevo)

Institut za jezik Univerziteta u Sarajevu

jasmin.hodzic@izj.unsa.ba

KONTEKSTUALNA DETERMINIRANOST SINTAKSIČKE HOMONIMIJE U BOSANSKOM JEZIKU

U radu se na teorijskom nivou razmatra uloga konteksta u tumačenju dvosmislenosti kod sintaksički homonimnih konstrukcija u bosanskom jeziku gdje se sukobljavaju dva suprotna mišljenja: da je sintaksička dvosmislenost samo teorijski konstrukt, da se poništava u kontekstu i da u praksi time i ne postoji (pa bi je bilo irelevantno proučavati); odnosno, da prisustvo i poznavanje konteksta ne mora da bude relevantno za tumačenje dvosmislenosti jer bi se u tom tumačenju tada mjerila uloga konteksta a ne sintaksička ili semantička obilježja jezika koja primarno utječu na interpretaciju jezičkog izraza. Ovdje dolazimo do zaključka da se sintaksička homonimija može proučavati odvojeno od konteksta i da je obilježje homonimnosti imanentno rečenici kao takvoj, dakle, homonimija se veže za rečeničnu strukturu, a ne za kontekst. Također, uzimamo u obzir da u prilog raspravi ovdje treba uzeti u obzir i ulogu normativne sintakse koja propituje ovjerenost rečenice (odvojeno od njenog konteksta).

Ključne riječi: *sintaksička homonimija, dvosmislenost, kontekst, normativna sintaksa*

Uvod

U *Enciklopedijskom rječniku moderne lingvistike*, pod natuknicom *dvosmislenost* Dejvid Kristal (1985) navodi da se u općem smislu ovaj termin odnosi na riječ ili rečenicu koja izražava više od jednog značenja. Međutim, kroz kazivanje o poznatim primjerima dvosmislenosti jedne riječi, odnosno, kroz kazivanje o leksičkoj dvosmislenosti, ta vrsta dvosmislenosti se definiše kao „*dvosmislenost koja ne potiče od gramatičke analize rečenice*“ (Kristal 1985: 57), što će reći da postoji upravo dvosmislenost koja je posljedica gramatičke (a ne leksičke) analize. Zato se prethodno ističe sljedeće: „U poslednjim go-

dinama najviše se raspravlja o gramatičkoj (ili strukturnoj) dvosmislenosti“ (Kristal 1985: 57), gdje se kao primjer navodi da: „Kod dvosmislenosti FRA-ZNE STRUKTURE jednoj KONSTRUKCIJI mogu se pripisati dve različite KONSTITUENTNE STRUKTURE, kao u *nove kuće i prodavnice*,...“ (Kristal 1985: 57), gdje se pridjev *nove* može odnositi na obje ili samo na jednu datu realiju (*samo su kuće nove*, odnosno, *i kuće i prodavnice su nove*); ili: „U TRANSFORMACIONOJ dvosmislenosti alternativne SEMANTIČKE predstave mogu se prikazati samo ako se dvosmislena rečenica poveže s različitim strukturama. Na primer, *Počeli su progoni neprijatelja* može se dovesti u vezu sa *Neprijatelji su počeli progone* bilo sa *Počeli su da progone neprijatelje*“ (Kristal 1985: 57).

Dakle, u našoj domaćoj široj literaturi manje poznata vrsta dvosmislenosti, gramatička dvosmislenost, ili preciznije, sintaksička dvosmislenost, koja nastaje kada se različito protumače sintaksičke funkcije u rečenici, čime rečenica dobija i različita značenja, drugim imenom naziva se konstrukciona ili sintaksička homonimija. U zapadnom svijetu se koristi termin sintaksički ambigvitet, a u slavenskoj literaturi za opis ove pojave odomaćena je upotreba termina sintaksička homonimija (mada, ima i obrnutih slučajeva, kod nas se koriste termini *ambigvitetnost*, *dvosmislenost*, *višesmislenost*, a u zapadnoj literaturi npr. *konstrukciona homonimija*). Tako već, kao svojevrсно kompromisno terminološko rješenje, zapravo možemo govoriti konkretnije o dvosmislenosti sintaksički homonimnih struktura u bosanskom jeziku.¹

Sintaksički homonimne rečenice su rečenice istog sastava koje pak imaju makar dva nivoa interpretacije sintaksičkih funkcija njenih sastavnih dijelova, čime se mogu dobiti najmanje dva različita značenja. Još neki od primjera kojima se može ilustrovati dvosmislenost sintaksički homonimnih struktura su rečenice: a) Djeca se vode za ruke (*1. Djecu treba voditi za ruke*, *2. Djeca se međusobno vode za ruke*), b) Trgovina ljudima više nije zanimljiva (*1. Ljudi se više ne zanimaju za trgovinu*, *2. Nije više zanimljivo trgovati ljudima kao bijelim robljem*), c) Dio sobe površine 7 m² (*Samo dio sobe je te površine*, *ili je cijela soba te površine*), d) Dočekali su čovjeka sa smiješkom (*Čovjek je sa smiješkom ili je doček sa smiješkom*), e) Hapšenje policajaca bilo je zabrinjavajuće (*Zabrinjavajuće je što policajci nekog hapse ili što neko hapsi policajce*), f) Pozdrav tebi i tvojim prijateljima iz Crne Gore. (*Iz Crne Gore je pozdrav ili su prijatelji iz Crne Gore*), itd.²

Često se u popratnim komentarima ili pak i prilikom samih definiranja pojave sintaksičke homonimije/dvosmislenosti u jeziku navodi to da se

¹ Što, razumije se, jednako važi i za crnogorski, srpski i hrvatski.

² Primjeri su preneseni iz Hodžić (2017): *Tipovi sintaksičkog ambigviteta u bosanskom jeziku*, Doktorska disertacija u rukopisu, Fakultet humanističkih nauka, Mostar, januar 2017.

sintaksička dvosmislenost uglavnom razrješava kontekstom i to je ono čemu ćemo u ovom radu posvetiti veću pažnju.³

O samoj dvosmislenosti sintaksički homonimnih konstrukcija treba još napomenuti to da sintaksička dvosmislenost u jeziku može biti ciljana, odnosno, namjerna dvosmislenost (kao npr. dvosmislenost u humorističkim tekstovima ili u primjerima manipulacije jezikom preko dvosmislenosti), a također često i nepoželjna kao izvjesna smetnja u komunikaciji (u novinskim tekstovima, ili u administrativno-pravnom stilu savremenog jezika).

Ustanovili smo, pak, i to da naše gramatike kategoriji sintaksičke dvosmislenosti/homonimije, iako ne sistematično i u potpunosti, ipak posvećuju određenu pažnju. Terminološki se ova kategorija različito imenuje, no ipak i donekle ujednačeno. Spominju se termini, poput: „sintaktičke dvosmislenosti“ (Katičić 2002: 122), sintaktičke dvoznačnosti (Katičić 2002: 466), ili samo „dvosmislenost“ (Palić 2000, Katičić 2002, Riđanović 2012), ili „dvoznačnost rečenice“, ali i „sintaktička dvoznačnost“ (Barić i drugi 2003), ili „dvoznačni skupovi riječi“ i „dvoznačne rečenice“ (Silić i Pranjković 2005; Čirgić, Silić i Pranjković 2010), itd. U gramatikama bosanskog, crnogorskog, hrvatskog, srpskog i srpskohrvatskog jezika spominje se ukupno tridesetak različitih primjera sintaksičke dvosmislenosti, a uobičajeni i šire prepoznatljivi su primjeri padežne homonimije, zatim dvosmislenost genitivnih konstrukcija uz deverbativnu ili deadjektivnu imenicu, dvosmislenost kod upotrebe pridjevskih i priloških struktura, dvosmislenost kod objekatskih i atributskih rečenica, itd.⁴

Ako neki lingvisti tvrde da se o sintaksičkoj dvosmislenosti (sintaksičkoj homonimiji) u jeziku može govoriti samo kao o teorijskom konstruktu jer se dvosmislenost poništava u kontekstu –neminovno se samo po sebi postavlja pitanje treba li dvosmislenost sintaksički homonimnih konstrukcija u jeziku uopće proučavati kao jezičku realiju. No, s obzirom na to da je u našim gramatikama i gramatičkim priručnicima ova jezička pojava već opisivana (iako znatno manje nego u zapadnoj lingvističkoj tradiciji i literaturi), u ovom radu ćemo se osvrnuti na jedno od ključnih segmenata ovdje postavljenog spornog pitanja, a to je upravo već spomenuti koncept odnosa sintaksičke homonimije i konteksta.

³ Ova rasprava će biti produžena i dopunjena verzija referata „The role of context in the analysis of syntactic ambiguity (Uloga konteksta u analizi sintaksičke dvosmislenosti)“, predstavljenog na skupu: 6th International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics (FLTAL), International Burch University, Sarajevo, May 12–14, 2016.

⁴ Kao izvor za ove podatke poslužio nam je neobjavljeni referat: Hodžić, Jasmin (2015): „Syntactic structure and ambiguity in the Bosnian (Croatian, Serbian, Serbo-Croatian) grammar books“ (Sintaksička struktura i ambigvitet u bosanskim, hrvatski, srpskim i srpskohrvatskim gramatikama), 5th International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics (FLTAL), International Burch University, Sarajevo, May 7–9, 2015. Detaljnije u Hodžić (2017).

Sintaksička homonimija i kontekst

Kao što se sinonimne jezičke strukture upravo vežu za jedan te isti kontekst, odnosno, za jezičke forme istog ili sličnog značenja koje su zamjenljive u kontekstu, tako će kontekst, odnosno, „drugi kontekst“, biti od distinktivne važnosti za raspoznavanje homonimnih jezičkih struktura kao formi koje su upravo zamjenljive samo na formalnom nivou a drugi kontekst im daje drugo značenje, jer su „homonimi isključivi u kontekstu“ (Tafra 2016), odnosno: „Jezik se često i sam pobrine da izbjegne homonimijski konflikt, a ako i postoji mogućnost za nj, kontekst ga rješava“ (Tafra 2016). No, uputno je postaviti pitanje da li se spomenuti „homonimijski konflikt“ tako lahko razrješava, i kakva je stvarna uloga konteksta u svemu tome? Naime, tačno je da je već uvriježeno mišljenje da se dvosmislenost sintaksički homonimnih rečenica razrješava kontekstom: „Pre svega, mora se konstatovati činjenica da u velikom broju slučajeva, davanjem konteksta situacije, dvosmislena rečenica prestaje da bude dvosmislena“ (Đorđević 1979). Ili: „Kontekst situacije je jedan od razloga zbog koga se u jezičkom ponašanju obično uviđa samo jedno značenje ovih (dvosmislenih, op. a.) rečenica.“ (Đorđević 1979). No, imajući u vidu veliki značaj konteksta za dodjeljivanje značenja riječima, izrazima ili rečenicama, ovdje treba uzeti u obzir i veoma važno pitanje: Da li se dvosmislenost (uvijek!) razrješava kontekstom? Ili, kako se odnositi prema onome što obično u analizi jezika imenujemo kao „potencijalna dvosmislenost“? Da li je takva dvosmislenost jezičkog izraza samo formalna ili pak i stvarna? Zapravo, treba li uopće ispitivati sintaksički ambigvitet kao kategoriju ako se u sintaksički homonimnim strukturama radi samo o potencijalno dvosmislenim konstrukcijama? Ovo pitamo zato što se nekada u razmatranju ove problematike s određenim krutim i uopćavajućim stavovima ide toliko daleko da se kategorija dvosmislenosti u jeziku proglašava skoro nepostojećom: „Ispitivanje jezika u dejstvu pokazuje da potpune i prave izolacije iskaza i nema, tj. da su **pojave dvosmislenosti samo teorijski konstrukti**, a u jezičkoj praksi i ne postoje (istakao J. H.)“ (M. Radovanović 1990: 17). Zato je logično još jednom otvoreno pitati zašto sintaksičkoj dvosmislenosti ikako pridavati pažnju ako se ona u kontekstu uvijek poništava, dakle, prestaje postojati? Treba reći i to da je Radovanović (1990) ponudio detaljnu raspravu o tzv. elementima *pragmatičkog konteksta*, navodeći kako se ambigvitet u svijesti govornika pragmatikom uvijek razrješava.

Čak ni „izolovane“ jezičke izraze Radovanović (1990) ne smatra zaista dvosmislenima:

Čak ni pojavljivanje deverbativne imenice u naslovima nije kontekstualno izolovano, jer tu redovno moramo računati sa ekstralingvističkim kontekstom tipa pretpostavke, očekivanja, predznanja ili zainteresovanosti, ali i sa onim lingvističkim, gde, u stvari, naslovni kontekst predstavlja sadržina teksta koji sledi i, eventualno, tekstova koji mu prethode. (Radovanović 1990: 17).

Vidimo, dakle, da se ovdje ide do tvrdnje da u praksi dvosmislene konstrukcije ne postoje.⁵

Naravno, obimna je literatura koja, s druge strane, dvosmislenosti kao jezičkoj realiji posvećuje veću pažnju, počevši već od gramatika i gramatičkih priručnika bosanskog, hrvatskog, srpskog, crnogorskog i srpskohrvatskog jezika u kojima se na različite načine opisuje ova kategorija.

No, čak i u radovima koji u problematiziranju dvosmislenosti sintaksički homonimnih konstrukcija dvosmislenost svode na izrazito postojeću kategoriju kojoj treba u analizi posvetiti nešto veću pažnju, često se i tada uloga konteksta navodi kao veoma bitna, kao što je već spomenuti citat: „Davanjem konteksta situacije, dosmislena rečenica prestaje da bude dvosmislena“ (Đorđević 1979). Ili: „Ambigvitetnost/neambigvitetnost rečenice kao govorne (dinamičke) jedinice (iskaza) razrješava se u suodnosu s drugom rečenicom, tj. u (kon)tekstu (Silić 1984: 97). Slično, i: „Dvosmislenost na nivou rečenice nastaje kada se pogrešno protumače sintaksičke funkcije u rečenici. Naravno, najčešće rečenice uzete van konteksta pružaju mogućnost za takvo tumačenje“ (Prodanović-Stankić 2013: 80).

Bilo kako bilo, i kada se u literaturi za dvosmislenost tvrdi kako se ona razrješava kontekstom, takvi stavovi nisu apsolutni. Uzmimo za primjere još potvrda za ovaj stav: „Ako postoji mogućnost dvostruke preoblike, dvosmislenost se **uglavnom** (dakle, ne uvijek!, op. a.) razrješava kontekstom“ (Palić 2000: 450) (istakao J. H.). Ili: „...premda ni na taj način (kontekstom, op. a.)

⁵ Ovdje je interesantno spomenuti i termin „privremena dvosmislenost“ ili privremeno dvosmislene konstrukcije, kao izrazi koji „u jednom trenutku“ jesu dvosmisleni, da bi se „kasnije“ dvosmislenost poništila. Ovo poništavanje ne odnosi se direktno na kontekst, nego na dopunu izraza (potpunosť, njegov nastavak) koji nam se „dok ga čitamo/slušamo“ privremeno čini dvosmislen, da bi se ta dvosmislenost nakon usvajanja potpune konstrukcije izgubila/poništila. Ovakve konstrukcije mi nećemo uzimati u razmatranje, jer su to primjeri koji samo podsjećaju na prave primjere dvosmislenosti. Riječ je tu dakle samo o privremeno nejasnim konstrukcijama, na šta se može odnositi i sljedeći citat: „Many of this phrases are not subject to misinterpretation when they are actually used in sentences, because either the rest of the sentence or the general context in which the language operates makes it certain, or at least very probable, that one interpretation rather than the other is the correct one“ (Lyons 1968: 214).

nije moguće uvijek pouzdano razriješiti značenjsku dvoznačnost“ (istakao J. H.). (Barić i dr. 1997: 510). Isto tako, za izraze izolovane iz konteksta o kojima govori Radovanović (1990) navedeno je da „**obično** nisu dvosmisleni“ (istakao J. H.). (Radovanović 1990) (istakao J. H.), slično kao što je već ovdje u više navrata spomenuto.

No, imamo i suprotno stajalište, tj. da izolovani izrazi kao što su npr. novinski naslovi itekako jesu dvosmisleni, kao što je primjer kojeg navodi M. Šipka: „*Konferencija o bezbjednosti plovidbe u Londonu*“ (Šipka 1979: 274). Također, sam Radovanović (1990) navodi slučaj postojane dvosmislenosti u, kako kaže, (ipak) „veštački stvorenoj izolaciji iz konteksta“:

Pitanja ove vrste najtešnje su povezana i sa problematikom tzv. subjekatskog i objekatskog genitiva, razrađenom, sa drugačijih pozicija, u gramatičkoj sintaksičarskoj praksi. Dvosmislenost ovakvih primera moguća je samo u veštački stvorenoj izolaciji od konteksta, i to najčešće u onim slučajevima kada je u pitanju lice zahvaćeno tranzitivnom predikacijom takve vrste u čijoj realizaciji može učestvovati i kao agens i kao objekat (npr.: Opkoljavanje Nemaca [Nemci opkoljavaju // Nemce opkoljavaju]) (Radovanović 1990: 21).

Zanimljivo je da se i u ranijim citatima spominje *ekstralingvistički/vanjezički* kontekst, što nas vodi do pitanja odnosa vanjezičkog svijeta i jezika, i ne fokusira nas na samo proučavanje jezika kao takvog.

Najbolje će zato već ovdje (u kratkoj raspravi ovog dosta složenog pitanja) cijelo ovo pitanje razložiti u nekoliko osnovnih izdvojenih tvrdnji koje će nam kasnije kroz potvrdu dokaznim postupkom poslužiti i za moguće izvođenje zaključaka:

- a) Poznato je da se prava značenja svih naših riječi prije svega izvode u užem unutarjezičkom kontekstu, odnosno u vezi s drugim riječima (up. *glava – glava kuće, glava motora, glava lutke*). Slično, značenje rečenice preciznije se sagledava u odnosu prema drugim rečenicama u tekstu.
- b) Pitanje je koliko se širi ili uži kontekst u pojedinim izrazima zapravo može odrediti, tj. recimo to da će upravo prisustvo (potencijalne) sintaksičke dvosmislenosti uzrokovati pometnju u određivanju konteksta.
- c) Gramatika se primarno bavi strukturom, odnosno formom, a ne kontekstom, tj. sintaksa primarno proučava pravila slaganja riječi i formalnu stranu rečenice, a ne njena značenja, iako sama rečenična struktura utječe na značenje.
- d) Ako već govorimo o prisustvu i poništavanju dvosmislenih konstrukcija, trebalo bi ukazati na moguće načine poništavanja dvosmislenosti na nivou sintaksičke strukture, dakle na nivou GRAMATIKE, a ne da se ona razrješava kontekstom.

- e) Tvrdnja da se značenje dvosmislenog iskaza pronalazi tek u kontekstu i tako razrješava dvosmislenost sama za sebe u stvari govori kako svojom strukturom data rečenica ima dva smisla, i da se (bez konteksta) ne može odrediti koji je ciljani smisao rečenice – dakle, dvosmislenost takve strukture je time izrazito postojana.
- f) Kategorija sintaksičke dvosmislenosti/homonimije razmatrana je već u našim gramatikama i gramatičkim priručnicima (što smo već istakli u uvodnom poglavlju).

No, zadržimo se detaljnije još na samoj ulozi konteksta u analizi dvosmislenosti. Uputno je istaknuti zapažanje M. Mihaljevića (1998): „Bilo kakav niz leksičkih jedinica nekoga jezika može biti interpretiran ako postoji dovoljno bogat kontekst. To **ne znači da je svaki takav niz i pravilno sastavljen**“ (istakao J. H.) (Mihaljević 1998: 115). Zato ne znači da to što u kontekstu možemo razabrati šta bi određena konstrukcija trebala da znači, da ona to zaista i znači, tj. to ne znači da je ista ta konstrukcija i (sintaksički) ispravna. Sam Radovanović (2003: 274) za rečenicu kojoj pragmatičkim parametrima oduzima stvarnu dvosmislenost kaže i to da je takva rečenica „jedan očigledno **pogrešno obrazovan** rečenični kompleks“ (istakao J. H.) (Radovanović 2003: 274), navodeći primjer: *Samo je udario loptu g l a v o m k o j a se otkotrljala u aut* – uz komentar da će se uslijed pragmatičkog konteksta ova rečenica uvijek ispravno shvatiti. Međutim, veoma je ovdje bitna konstatacija da je rečenica u stvari *pogrešna*, tj. pogrešno obrazovana. Zato i onda kada možemo rečenicu protumačiti u kontekstu, ona nam strukturno može biti nepravilna: „Iako nam riječi mogu biti potpuno ‘pravilne’, naša rečenica može ispasti naopaka ako nismo vješti da riječi iznitimo u jezičku nit koja će biti **sintaksički ispravna i sadržajno suvisla**“ (istakao J. H.) (Riđanović 1979, u: Baotić 1979: 324). Ili: „Kako vidimo, zabuna je ovdje nastala zbog reda riječi, ili, tačnije: zbog **‘krivog spoja’**... (Šipka 1979, u: Baotić 1979) (istakao J. H.) – a na šta se red riječi ili krivi spoj odnosi, nego na sintaksu? Na ovakve slučajeve sintaksički neispravnih rečenica nas upozorava često i Milorad Telebak u svojim jezičkim priručnicima (v. Telebak 2006), a i sam Radovanović (2003), kako smo već vidjeli, za takve rečenice kaže da su pogrešne. Dakle, niz leksičkih jedinica, odnosno sintaksička struktura iskaza ne bi smjela da bude „bilo kakva“ i pri tom se ne bi smjeli rukovoditi kontekstom ili mogućnošću interpretacije, i da nam ta dva faktora budu dovoljna. Ne možemo se zadovoljiti samo uslovima ispravne interpretacije u kontekstu (što, naravno, opet nije uvijek ni moguće), već moramo uzeti u obzir da osim ovog dovoljnog uslova trebamo prihvatiti i potreban uslov: Iskaz bi morao biti i sintaksički i semantički jasan i precizan. Sve nam govori da uloga konteksta ne govori ništa o strukturi same rečenice. Zato je potrebno obratiti više pažnje na vrste (sintaksičke) analize i konkretno ulogu konteksta u analizi sintakse.

Kontekst, strukturna i komunikativna analiza rečenice

Komunikativna analiza ili drugim imenom *aktualna analiza* spada u jednu od vrsta sintaksičke analize rečenice. „Ovom vrstom analize rečenica se uključuje u njen prirodni, predmetni kontekst, u vezi s kojim je i nastala“ (Minović 1987: 23). No, ovdje treba istaći da nije uvijek jasno na koji se tačno kontekst misli kada se upotrijebi riječ kontekst. Naime, literatura poznaje tzv. *jezički i nejezički kontekst*, odnosno, *lingvistički i situacioni kontekst*. Dakle: „Zato se u ovoj prilici moramo zadovoljiti metodološkom napomenom da za mnoge svrhe naprosto nije dovoljno pozivati se na kontekst bez ikakvih specifikacija, jer ne mora unapred da bude jasno ni na koju se vrstu konteksta misli – da se i ne govori, na primer, o pitanjima stepena kontekstualizacije, ili pak hijerarhije kontekstualnih činilaca“ (Bugarski 2007: 180). Isto tako, osim nekoliko vrsta konteksta koje se povezuju s jezičkom i vanjezičkom stvarnosti, važno je voditi računa i o tzv. mikrokontekstu i makrokontekstu, tj. o stepenu kontekstualizacije. Isto tako, osim semantičkih parametara, u analizi rečenice često posežemo za pragmatikom pa s tim u vezi postoji i određenje konteksta kao pragmatičkog, koji se zapravo odnosi na vanjezičku stvarnost, situacioni ili čak kulturološki kontekst: „Nešto je problematičniji status pragmatičkog konteksta, koji se na jednoj strani može nadograditi na seriju u vezi s nivoima jezičke strukture, pomenutu pod zaglavljem jezičkog konteksta, ali na drugoj strani prirodno spada i pod situacioni pa i kulturni kontekst“ (Bugarski 2007: 180).

Ako i prihvatimo da se dvosmislenost uglavnom razrješava u kontekstu i preko niza pragmatičkih parametara, treba reći da bi opet zadaci sintaksičke analize rečenice ciljano trebali biti usmjereni na čisti unutarjezički kontekst, odnosno, na prirodu jezičkih elemenata kao sastavnih dijelova rečenice. Zato: „Otuda mnogi od tih jezičkih znakova⁶ (...) objektivno postoje u jezičkom osjećanju ljudi koji se tim jezikom služe kao maternjim. Razumljivo je zato što se oni mogu interpretirati i izvan verbalnog i situacionog konteksta, a na osnovu jezičke, odnosno iskustvene svoje situiranosti“ (Minović 1985: 55).

Dakle, uzimamo u obzir „jezički“ i „iskustveni“ kontekst, a ne komunikativni ili stvarni jer se „**gramatička značenja** (istakao J. H.) mogu inter-

⁶ Iako Minović (1985) govori najprije o leksici, odnosno, o leksičkom nivou, a kasnije i o sintagmatskom, govoreći o tome da se takve jedinice slobodno mogu proučavati i van konteksta, važno je zapažanje koje se nazire iz ovih njegovih citata, a koja se tiču dokomunikativnog/sintagmatskog novoa, što se da uzeti u obzir kod analize sintagmi: *hapšenje policajaca*, *odgoj žena*, i sl. Bitna je naravno i „unutrašnja sfera sadržaja jezičkih jedinica“ to je upravo naša tvrdnja da ispituje jezik kao (gramatički) sistem, ali i „jezičko osjećanje ljudi“ – što uzimamo u obzir kod provođenja ankete za procjenu dvosmislenosti i ovjerenosti ponuđenih primjera. Dakako, Minović (1985) navodi i to da se odnos interpretacije jezičkih jedinica prema kontekstu mijenja shodno različitim jezičkim teorijama.

pretirati ne samo na osnovu rečeničnog konteksta“ (Minović 1985: 55), a to su gramatička značenja koja „pripadaju unutarnjoj sferi sadržaja jezičkih jedinica“ (Minović 1985: 55), odnosno, to su unutrašnje (gramatičke) osobine jezika kao sistema (istaknuto citatom) i interpretiraju se na „dokomunikativom nivou“ (Minović 1985: 55). Dvosmislenost strukturnog tipa, kao što smo već to rekli, zato treba i rješavati u strukturi, a ne u kontekstu. Tako dolazimo i do pravog predmeta sintaksičke nauke, a to je strukturna analiza rečenice i posljedica koju formiranje rečenične strukture kao takve (a ne njen kontekst) izaziva. Upravo to bi bila analiza rečenice zasnovana na jezičkom sistemu (v. Minović 1987: 23). Zato u čisto jezičkoj analizi rečenice treba odbaciti ulogu konteksta i ostaviti je za drugu (stilističku, pragmatičku, i sl.) vrstu analize, jer:

Kada bi se kontekst situacije davao uz svaku dvosmislenu rečenicu sa pretpostavkom da njegovo prisustvo ne mora uvek da bude relevantno za razrešavanje, odnosno tumačenje dvosmislenosti, onda bi se merila funkcija konteksta u tom tumačenju, a ne sintaksička i semantička obeležja jezika koja mogu da utiču na izbor jednog od značenja za primarnu interpretaciju. (Đorđević 1979)

Ovom zaključku doprinose opće i već preovladavajuće tendencije u postmodernom društvu ili, s druge strane, u poststrukturalizmu u lingvistici, koje jezik posmatraju autonomnim od vanjezičkog svijeta: „Podsjetit ću vas sada kako se teoretičari postmoderne, ako se uopće u nečemu slažu, slažu u naglašavanju radikalne autonomije jezika“ (Solar 2005: 14). Naime, do značenja se inače može doći referencijalno (direktna veza jezičkog znaka s realijom u vaznjezičkom svijetu) i diferencijalno (jedan jezički znak stoji u opoziciji s drugim; što je izvođenje značenja po tome što znamo da je nešto to što jeste samo zato što nije to što nije, kao tzv. „znanje/značenje po minusu“). Iako su ove postavke u osnovi radikalne, jer: „Jednostavni zaključak da je značenje diferencijalno, a ne referencijalno, ima suštinske posljedice po naše razumijevanje odnosa između ljudskih bića i svijeta, a mnoge od njih i danas ostaju kontroverzne“ (Belsey 2003: 10), one važe još od De Sosira, koji je, podsjetit ćemo se, „ukinuo“ referenciju! Složimo li se da je značenje u kontekstu pragmatičko, a značenje samo po sebi, semantičko pitanje, izvorno jezičko značenje će ostati autonomno od vanjezičkog konteksta, kao po narednom citatu:

Kao prvo, raspravlja se o tome da se značenje rečenice, tj. to je li ona višeznačna ili neovjerena, može znati i kada je ona izolirana iz konteksta te da, kao govornici određenog jezika, moramo znati značenje rečenice prije nego što je u bilo kakvom kontekstu i upotrijebimo. Značenje se tako prikazuje kao nezavisno od konteksta i kao takvog ga lingvisti mogu i moraju proučavati. (Palmer 1976: 43)

Interesantno, ovo je opet stav samo jednog dijela lingvista⁷, ali je za nas posebno važno što se u prethodnom citatu navode *neovjerene* i *višeznačne* rečenice i njihov odnos prema kontekstu. Sve nam govori da, nevezano za to uzimamo li za tumačenje rečenice u obzir kontekst ili ne, rečenice same za sebe (sa ili bez konteksta) mogu biti neovjerene i višeznačne, na čemu ćemo posebno insistirati kroz raspravu u nastavku, a što smo već apostrofirali prethodno navedenim citatima o „krivom spoju“ (Šipka 1979), „sintaksičkoj ispravnosti“ (Riđanović 1979), „pogrešno obrazovanom rečeničnom kompleksu“ (Radovanović 2003) te „pravilno sastavljenom nizu leksičkih jedinica“ (Mihaljević 1998). Tako dolazimo do potvrde da je strukturalna analiza rečenice naprosto i pitanje normativne sintakse koja treba da odgovori na pitanje da li je rečenična struktura ovjerena te da li odgovarajuća struktura rečenice stoji za „ono što se htjelo reći“, ili pak sama za sebe može proizvesti neko drugo, možda i vjerovatnije značenje.

Semantika i sintaksa

U citatu: „Oblici reči nastaju iz potrebe koja se uslovljava sadržajem. Vezujući se u veće jedinice, reči se prilagođavaju i svojim oblikom da bolje i potpunije odraze govornikovu misao“ (Lalević 1957: 26) – jasno se cilja na valenciju kao karakterističnu morfološku, odnosno, morfosintaksičku osobinu našeg jezika ili naših riječi u gramatičkom sistemu, što se veže i za fleksiju i pojavu slaganja riječi po principu rekcije i/ili kongruencije. No, ovdje je u svemu tome istaknut i sadržajni, a ne samo formalni nivo veze među riječima. Tačno je, dakle, da se veza riječi zasniva i na usklađenosti njihovih oblika (kao uostalom i prirodna veza svih stvari), ali, riječi se prije svega, što je istaknuto i u početnom citatu ovdje, vežu po značenju:

Sintaksički stroj jezika suodnosan je s procesom mišljenja i aktualnim komunikativnim zadacima, ali se povezivanje riječi u sintaksičke cjeline ne vrši samo na osnovu mišljenja i aktualnih komunikativnih potreba, već i na osnovu mogućnosti (sposobnosti) pojedinih riječi da se udružuju s drugima. A to znači da se pojedina jezička sredstva sintaksički povezuju i na osnovu njihove semantičke valentnosti (na osnovu značenjskih valera). Takve osobine riječi pripadaju tzv. dubinskim svojstvima riječi u jezičkom sistemu (tzv. leksikonu) i nazivaju se valentnim (ili distributivnim ili relacijskim) vrijednostima (Minović 1987: 10).

⁷ Kojemu se u raspravi suprotstavlja i sam Palmer (1976): „Prema tome, možemo zaključiti da u semantici ne postoji jezička sposobnost koja nije povezana sa znanjem o svijetu, nego su to u biti dvije iste stvari. To, naravno, ne znači da ne možemo na neki način ograničiti svoje područje proučavanja, ali pogrešno je smatrati da ga možemo ograničiti na nešto što je isključivo jezičko.“

Kada govorimo o semantici, sigurno je da prvo pomislimo na pojam „značenje“; međutim, postoji „leksičko značenje“ koje je po naravi, precizno gledano, načelno odvojeno od nivoa semantike, te semantički pojam značenja, kao opća kategorija, odnosno, kao reprezent pojedinačnih nijansi značenja: mjesna semantika, vremenska semantika, itd.

Bilo kako bilo, u opisu sintakse u gramatikama bosanskog jezika npr., između ostalog se tvrdi da sintaksa proučava i značenje, kao što vidimo po sljedećim citatima: „Područje je sintakse, dakle, s jedne strane omeđeno riječju, a s druge vezanim tekstom. Sintaksu, pritom, zanima i strukturni i značenijski plan jedinica kojima se bavi“ (Palić 2000: 327). Ili: „Osim što proučava načine građenja rečenica i njihovo značenje, sintaksa se bavi proučavanjem načina nastajanja sintagmi i njihovim značenjima“ (Čedić 2004: 155).

Noam Čomski u svome priručniku „Gramatika i um“ (Čomski 1972), te u priručniku „Sintaksičke strukture“ (Čomski 1984, izvorno: Chomsky 1975) direktno polemše o odnosu sintakse i semantike. Isto se može naći i u opisu generativne sintakse i semantike kod M. Mihaljevića (Mihaljević 1998). „U šezdesetim je godinama semantička teorija uključena u gramatiku“ (Mihaljević 1998: 109) – i ona je u stvari tek primjenom generativnog modela u lingvistici dobila na značaju.⁸

Upravo polemišući o dvoznačnosti, odnosno, dvosmislenosti, Čomski (1984) razvija svoju raspravu o odnosu sintakse i semantike. „U načelu, kazat ćemo da imamo slučaj *konstrukcione homonimije*⁹, onda kada se određen niz fonema na nekom nivou može analizirati na više od jednog načina“ (Čomski 1984: 102). Dalje se direktno ulazi u raspravu o vrstama ambigviteta, odnosno, o vrstama „konstrukcione homonimije“ – gdje se može utvrditi „da se sve vrste dvosmislenosti ne mogu analizirati preko sintaksičkih termina“ (Čomski 1984: 102) – što znači da postoji i jedan strukturni tip dvosmislenosti koji se upravo analizira samo kroz sintaksu. Zatim se (u: Čomski 1984) navodi više primjera dvoznačnih/dvosmislenih rečeničnih struktura koje je „teško objasniti na nivou frazne strukture“ (Čomski 1984: 105), pa se mora preći na „transformacioni nivo“:

Pronašli smo, dakle, slučajeve u kojima se rečenice mogu razumeti na više od jednog načina, a dvoznačno su predstavljene na transformacionom nivou (mada ne i na drugim nivoima), kao i slučajeve sa različitim

⁸ I Čomski i Mihaljević su generativisti.

⁹ Upotrebom termina „konstrukciona homonimija“ ili „sintaksička homonimija“ također dolazimo u opasnost da uđemo u sferu terminološke dvosmislenosti, pri čemu bi se termin „sintaksički paralelizam“ mogao preklapati s terminom „sintaksička homonimija“. Ipak, ako se ispravno shvati, termin „sintaksička/konstrukciona homonimija“ u načelu je i suštinski dobar!

rečenicama koje se razumeju na sličan način, mada sličnost njihovih reprezentacija postoji samo na transformacionom nivou. Ovo nam daje još jedno opravdanje i motivaciju za opis jezika terminima transformacione strukture... (Čomski 1984: 109).

Također, Čomski (1984) direktno pokazuje međuzavisnost sintakse i semantike, odnosno, zavisnost gramatike od značenja i zavisnost značenja od gramatike¹⁰ iznoseći tvrdnje o ulozi značenja u fonologiji (up. definiciju fone-ma), morfologiji (up. definiciju morfema), sintaksi (up. gramatične su samo rečenice koje imaju odgovarajuće značenje), ali u načelu zastupa teoriju da semantika ne igra ulogu u izboru sintaksičkih ili fonoloških komponenti gramatike, ili u funkcionisanju nekog sintaksičkog ili fonološkog pravila.

M. Mihaljević (1998) govoreći o odnosu sintakse i semantike ide i korak dalje od Čomskog: „Potpuno se slažem s Chomskim da je gradnja sintakse na formalnim temeljima ne samo moguća, već i nužna. Ne slažem se jedino s tvrdnjom da semantika nema nikakvu ulogu pri izboru sintaktičke sastavnice“ (Mihaljević 1998: 110). Ovo neslaganje u stvari je izraženo tvrdnjom da je bolja ona sintaksička teorija koja omogućava jednostavniju semantičku interpretaciju: „Semantička su razmatranja obično samo pomoćni kriteriji koji podupiru neovisne sintaktičke razloge za izbor jedne inačice, ali to ne znači da ona u tome nemaju ili da načelno ne mogu imati nikakvu ulogu“ (Mihaljević 1998: 111).

Drugo važno pitanje u kojem se M. Mihaljević ne slaže s Čomskim jeste pitanje granice između sintakse i semantike, za koje načelno stoji tvrdnja: „Pitanje o granici sintakse i semantike jedno je od najtežih i najslabije razumljenih pitanja lingvističke teorije. Dosadašnja nepotpuna istraživanja ne omogućuju izvođenje bilo kakvih sigurnih zaključaka. Iz njih se jedino može zaključiti da odnos sintaktičkih i semantičkih pravila nije jednostavan“ (Mihaljević 1998: 111). Dalje se pokazuje da područje sintakse nije jasno razgraničeno od područja semantike: „Sintaksa time prestaje biti čista teorija forme, a postavlja se pitanje može li biti formalna teorija. Općenitije, više se ne može govoriti o dvije razine, već o jednoj semantičko-sintaktičkoj razini.“ (Mihaljević 1998: 114).

Još jedno veoma važno uže sintaksičko-semantičko područje u kojem se M. Mihaljević i N. Čomski razilaze, a koje se najprije konkretno tiče upravo naše teme, jeste kategorija ovjerenosti rečenice naspram kategorije razumljivosti ili naspram mogućnosti ispravne interpretacije (što je istovremeno i jedno od ključnih pitanja vezanih za kategoriju sintaksičkog ambigviteta, tj.

¹⁰ Čomski (1984) u stvari se sadrži i u Čomski (1972) što je knjiga koju je priređivač objavio kao kompilaciju nekoliko knjiga istog autora.

što se odnosi na problem prisutnosti sintaksičke homonimije u našem jeziku, promatran s gledišta automatske analize i sinteze). Generativna gramatika operiše pojmom ovjerenosti/neovjerenosti i selekcijskim pravilima, jer ispravna selekcija jezičkih elemenata i ispravno generisanje tih elemenata suštinski se odnosi na gramatička pravila koja u stvari „razlučuju ovjerene i neovjerene nizove“ (v. Mihaljević 1998: 114). O svemu ovome¹¹ pak M. Mihaljević (što smo prethodno samo spomenuli) iznosi detaljno razrađeno mišljenje:

Važno je napomenuti da ovjerenost ne smije biti zamijenjena s mogućnošću interpretacije i s razumljivošću. Razumljeni i intepretirani mogu biti i oni nizovi koji krše gramatička pravila koja zauzimaju visoko mjesto na hijerarhijskoj ljestvici. Bilo kakav niz leksičkih jedinica nekoga jezika može biti interpretiran ako postoji dovoljno bogat kontekst. To ne znači da je svaki takav niz i pravilno sastavljen (Mihaljević 1998: 115).

Šta nam ovaj odnos gramatičnosti prema razumljivosti, uz uvođenje i veoma važnog pitanja toliko često spominjane kategorije konteksta, u stvari govori? Iz prethodnog se jasno može zaključiti da ni kriterij razumljivosti izraza, niti pak pitanje razumljivosti u kontekstu, nisu dovoljan uslov za tvrdnju da je određen izraz (sintaksički/gramatički) utemeljen.¹² Ovdje u stvari dolazimo do kategorije „pravopisne/normativne sintakse“, kao i do zaključka da je za nas, pošto se ovdje bavimo prvenstveno sintaksom (gramatikom) od presudne važnosti gramatička/sintaksička ispravnost izraza/teksta (bez obzira na sve ostalo). Ovim je direktno oborena tvrdnja da ne postoji stvarna dvosmislenost jezičkog izraza i da se dvosmislenost uvijek razrješava kontekstom.

U konačnici, kod istraživanja višeznačnosti kroz polisemiju može se detaljnije istraživati semantički i pragmatički aspekt datog izraza, a preklapanjem višeznačnosti i homonimije istražuje se struktura i porijeklo (način nastanka) same takve strukture – iako se u oba slučaja radi o višestrukosti u značenju. Jasno, kod polisemičnih struktura ta se višestrukost pripisuje njenim sastavnim elementima, dakle, kao imanentna samoj strukturi, i tako da bi se opisao karakter jedne takve strukture opisuju se i sve njene semantičke izniansiranosti koje joj pripadaju. Sasvim suprotno, kod homonimičnih struktura zapravo se radi o više jednoznačnih struktura koje su se izjednačile na planu

¹¹ Tj. o pitanju odnosa interpretacije prema pitanju selekcije i ovjerenosti.

¹² U prilog tvrdnji da kontekst nema tako važnu ulogu kakva mu se nameće, jeste i slučaj kada se u jednom te istom kontekstu može naći dvosmislena struktura: „Occasionally, however, ambiguity is deliberate, as with an utterance of I'd like to see more of you when intention is taken in more than one way in the very same context of utterance“ (Spasić 2012: 239). Primjer za ovo je, recimo, rečenica jednog djeteta iskazana u jednom te istom kontekstu: *Više volim majku od oca. (Više volim majku nego što je otac voli. Više volim majku nego oca. Više volim očevu majku nego maminu majku.)*

izraza – samim tim, ispituje se porijeklo i način konstrukcije takvih izraza, a ne primarno višeznačnost ili semantička iznijansiraność izraza. Naime: „Još jednom naglasimo da ne treba zahtijevati od primjera da se sva njegova sintaktička tumačenja interpretiraju i semantički“ (Jordanskaja 1967). Tako smo predmet sintaksičke nauke vratili sintaksi. Sve ostalo je šira semantika, stilistika, pragmatika, itd. Ovdje bi još bilo uputno napraviti dodatnu selekciju i opis primjera dvosmislenih sintaksički homonimnih konstrukcija iz različitih stilova savremenog jezika, no, to bi po svemu prevazišlo okvire ovoga rada.

Zaključak

U duhu poststrukturalističkog pristupa prirodi jezičkog znaka i jezika, kojem se, po saglasnosti većine lingvista pripisuje radikalna autonomija, proučavanje dvosmislenosti sintaksički homonimnih struktura postavili smo u koncept odvojen od proučavanja uloge konteksta u razrješavanju dvosmislenosti. Jer, nas će prije svega zanimati značenje koje se može izvesti iz odnosa sastavnih dijelova rečenice, a ne značenje koje će rečenica imati uslijed upotrebe u nekom kontekstu. Logično je da će različiti konteksti vezati za sebe uglavnom po jedno rečenično značenje (od više mogućih), ali upravo to govori o karakteru značenjske višestrukosti date rečenične forme. Osim toga, nekada se i u istom kontekstu dvosmislenost homonimne rečenice neće izbjeći. Naime, iako prevladava mišljenje da će upravo kontekst razriješiti sintaksičku dvosmislenost, uvijek se, kada se ovaj stav navodi, uz to obavezno postavljaju i određeni uslovi, kao: *uglavnom*, *obično*, *ne uvijek*, itd. Zato smo ovdje istakli ulogu lingvističkog i ekstralingvističkog, odnosno, jezičkog i situacionog konteksta, pri čemu će samo fokus na lingvistički kontekst dati rezultate ispitivanja karaktera samog jezika kao takvog. Zato će homonimnost jezičkog izraza kao jeziku a ne širem kontekstu imanentna osobina morati biti proučavana unutarjezički, a ne šire kontekstualno, jer je polazna osnova za izvođenje svakog značenja zapravo značenje sastavnih elemenata rečenice i pitanje značenjskog odnosa kojeg ti rečenični elementi formiraju, iz čega se, a često uslijed mogućnosti različitih kombinacija i unutarrečeničnih veza mogu formirati različita značenja same rečenice, što nam u prvom redu pokazuje prisustvo sintaksičke homonimije kao imanentne osobine jedne sintaksički dvosmislene rečenice. U konačnici, to što možemo protumačiti vjerovatnije značenje jezičkog izraza u datom kontekstu ništa ne govori o stvarnom karakteru jednog takvog izraza (koji u tom smislu može da bude čak i negramatičan). Zato se i ovjerenost rečenice i uloga normativne sintakse ovdje postavlja kao jasan kriterij koji nas vodi u fokus unutarjezičkog a ne situacionog konteksta kod proučavanja dvosmislenosti sintaksički homonimnih jezičkih struktura.

Literatura

- Belsey, Catherine, *Poststrukturalizam: Kratak uvod*, Šahinpašić, Sarajevo, 2003.
- Brabec, Ivan; Hraste Mate; Živković, Sreten, *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1954.
- Bugarski, Ranko, *Lingvistika u primeni*, Čigoja štampa, Beograd, 2007.
- Čedić, Ibrahim, *Osnovi gramatike bosanskog jezika*. Priručnik za osnovne i srednje škole, Institut za jezik, Sarajevo; Bosna laksana, Sarajevo, 2001, 2004.
- Čirgić, Adnan; Pranjković, Ivo; Silić, Josip, *Gramatika crnogorskoga jezika*, Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Pobjeda AD, Podgorica, 2010.
- Čomski, Noam, *Gramatika i um*, Nolit, Beograd, 1972.
- Čomski, Noam, *Sintaksičke strukture*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1984.
- Čomski, Noam / Chomsky, Noam, *Syntactic Structures*, Janua Linguarum. The Hague: Mouton, 1957.
- Đorđević, Radmila, *Tumačenje sintaksičke dvosmislenosti u engleskom jeziku*, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 1979.
- Hodžić, Jasmin, „Syntactic structure and ambiguity in the Bosnian (Croatian, Serbian, Serbo-Croatian) grammar books“ (Sintaksička struktura i ambigviteta u bosanskim, hrvatski, srpskim i srpskohrvatskim gramatikama), *5th International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics (FLTAL)*, International Burch University, Sarajevo, May 7–9, 2015.
- Hodžić, Jasmin, „The role of context in the analysis of syntactic ambiguity“ (Uloga konteksta u analizi sintaksičke dvosmislenosti), *6th International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics (FLTAL)*, International Burch University, Sarajevo, May 12–14, 2016.
- Hodžić, Jasmin, *Tipovi sintaksičkog ambigviteta u bosanskom jeziku*, Doktorska disertacija u rukopisu, Fakultet humanističkih nauka Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, januar 2017.
- Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić, Ismail, *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.
- Jordanskaja, Lidija, „Syntactical ambiguity in Russian (with respect to automatic analysis and synthesis)“. Scientific and Technical Information, Moscow, No. 5, 1967, (in Russian).
- Katičić, Radoslav, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Treće, poboljšano izdanje, HAZU i Nakladni zvod Globus, Zagreb, 2002.
- Kristal, Dejvid (Crystal, David), *Enciklopedijski rječnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd, 1985.

- Lalević, Miodrag S., *Priručnik za nastavu sintakse srpskohrvatskog jezika*: [Glavna pitanja], Nolit, Beograd, 1957.
- Lyons, John, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1968.
- Mihaljević, Milan, *Generativna sintaksa i semantika*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1998.
- Minović, Milivoje, „Interpretacija jezičkih činjenica i kontekst“, *Književni jezik*, 14–1, str. 51–55. Institut za jezik, Sarajevo, 1985.
- Minović, Milivoje, *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole* (rečenica, padeži, glagolski oblici), Sarajevo, 1987.
- Palmer, F. R., *Semantics*. Second Edition, Oxford University Press, 1981.
- Prodanović-Stankić, Diana, *Jezički i vanjezički aspekti verbalnog humora u engleskom i srpskom jeziku na primeru filmskih i televizijskih dijaloga: kognitivnolingvistički pristup*. Doktorska disertacija, Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2013.
- Radovanović, Milorad, *Spisi iz sintakse i semantike*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad, 1990.
- Radovanović, Milorad, *Sociolingvistika*, Univerzitet u Sarajevu, Štamparija Univerziteta, Sarajevo, 1997.
- Radovanović, Milorad, *Sociolingvistika*, Sremski Karlovci; Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića (Treće izdanje), 2003.
- Riđanović, Midhat, „O jednom zanemarenom vidu pismenosti“, u: Baotić, Josip, ur. *Naš jezik u praksi*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Priručnici 2, Sarajevo, 1979.
- Solar, Milivoj, *Retorika postmoderne: ogledi i predavanja*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005.
- Silić, Josip, *Od rečenice do teksta: Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva*, SNL, Zagreb, 1984.
- Silić, Josip i Pranjeković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
- Spasić, Dragana M., More than one meaning, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini, 2012, br. 42–1, str. 231–248.
- Šipka, Milan, „Ko je na telefonu?“ u: *Naš jezik u praksi*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Priručnici 2, Urednik: Josip Baotić, 1979.
- Tafra, Branka, „Homonimija – kroatistički kamen smutnje“, *Slavenska filologija*. Prilozi jubileju prof. em. Milenka Popovića, Željka Čelić, Tetyana Fuderer (ur.), FF press, Zagreb, 2016, str. 144–154.
- Telebak, Milorad, *Sa smijehom kroz gramatiku*, Republički pedagoški zavod, Banja Luka, 2006.

Jasmin HODŽIĆ

CONTEXTUAL DETERMINATION OF SYNTACTIC HOMONYMY IN BOSNIAN LANGUAGE

The present paper deals, at the theoretical level, with the role of context in the interpretation of ambiguity in syntactically homonymous constructs in the Bosnian language, where two opposing opinions conflict: that syntactic ambiguity is only a theoretical construct, that it is annulled in the context and that it does not exist in practice as a result (which would make it irrelevant for studying); or, that the presence and knowledge of the context does not have to be relevant for the interpretation of ambiguity, because in that interpretation, then, the role of the context would be measured, not the syntactic or semantic features of the language that primarily affect the interpretation of the language expression. Here, the author comes to the conclusion that syntactic homonymy can be studied separately from the context and that the characteristic of homonymy is immanent to a sentence as such; therefore, homonymy is bound to the sentence structure, not the context.

Key words: *syntactic homonymy, ambiguity, context, normative syntax*